

Політична брехня та викривлення правової інформації як глобальні проблеми сучасної України (на прикладі змін до Конституції України)

Political lies and distortions legal information as global problems of modern Ukraine (for example changes to the Constitution of Ukraine)

Олена Іваненко

Ключові слова:

політична брехня, правова інформація, зміни до Конституції України, умови воєнного часу, воєнний стан, державницько-політичні рішення.

Key words:

political lies, legal information, changes to the Constitution of Ukraine, conditions of war, martial law, state and political decisions.

Тему наукової статті обрано у зв'язку із тим, що на сьогоднішній день в умовах гібридної війни, яка останні майже три роки триває в Україні, центральною і надзвичайно актуальною проблемою є не рівень демократії у державі і гарантії дотримання та захисту законних прав й інтересів громадян, як це зазвичай прийнято вважати, а саме тотальна, нелімітована та нефільтрована брехня, яка утворює базис вітчизняної державної політики зокрема та засад функціонування держави в цілому.

Свідоме та цілеспрямоване викривлення соціально значущої інформації, тобто брехня, є одним із суспільних феноменів взаємодії людей між собою. Крім того, брехня у сучасному глобалізованому світі перетворилася на надзвичайно потужний та дієвий елемент державної системи та за своєю сутністю майже злилася із поняттям демагогії, що використовується для позначення брехні у державній системі через надання завідомо неправдивих обіцянок та / або свідомого викривлення соціально значущої інформації.

Дивлячись на сучасний український політикум, можна щодня утверджуватися у думці про те, що у реальній дійсності люди, які наділені владою, перш за все мають на меті використовувати свій вплив здебільшого для задоволення своїх власних амбіцій та інтересів, брутално та неприховано потураючи інтереси переважної частини громадян України. Так, влада перетворюється на засіб досягнення поставлених політичних цілей взагалі та утримання влади зокрема. До політичних засобів, які нині активно використовуються «сильними цього світу», експерти відносять нормативно-правові акти, вибори, масові репресії, армію та правоохоронні органи, людські ресурси, фінанси, ідеологію, демагогію, підкуп, шантаж, брехню тощо.¹ Крім того, одним із надзвичайно потужних інструментів здійснення політичного та правового впливу на свідомість громадян в умовах сьогодення є засоби масової інформації, завдяки можливості та доступу до використання яких політикум або певна наділена владою персоналія отримує необмежений доступ до маніпулювання суспільною свідомістю і, як наслідок, – до досягнення заздалегідь намічених цілей.

До того ж не слід випускати із уваги той факт, що Україна останні декілька років знаходиться у стані реальної війни з Росією, хоча й нині відсутнє офіційне його визнання. І тут ми спостерігаємо «замкнене коло»: війна – це спосіб отримання або утримання влади; влада – це засіб отримання або утримання матеріальних або людських ресурсів; ресурси – це засіб отримання або утримання особистісних благ осіб, що знаходяться при владі в результаті перемоги у війні за владу. Виходить, що між війною і збагаченням «сильних цього світу» є пряма залежність?!

В цьому контексті заслуговує на увагу таке бачення війни як соціального явища, коли: по-перше, відбувається «обнуління» усіх соціальних злочинів перед народом та невдалих державницько-політичних рішень, тобто видається реальна можливість «списати» всі наслідки злочинної державної і політичної діяльності на війну; по-друге, в результаті війни зазвичай ми втрачаємо найбільш активну в соціальному та політичному сенсі частину суспільства, яка здатна була б реально «пред'явити рахунок» діючій владі за усі

¹ Черних А.В. Политическая ложь как механизм удержания власти / А.В.Черних // Власть. – № 12. – С. 105–107.

помилки, невдалі реформ або їх імітацію чи відсутність, а також явно антисупільну злочинну діяльність; по-третє, та частина суспільства, яка «уціліла» під час війни, є абсолютно деморалізованою, виснаженою та зневіреною масою людей, яка з об'єктивних причин вже не має внутрішньої потужності ставити перед владою соціальні вимоги і домагатися їх виконання.

Зазначене вище дає нам можливість сформулювати проблему, яка в умовах інформаційної війни, у якій перебуває Україна, набула надзвичайної актуальності. Такою проблемою є забезпечення достовірності правової інформації, а також шляхів убезпечення громадян України від брехні та маніпуляцій їх свідомістю, до яких вдаються політики різного рівня та державні службовці, аби утримати або сконцентрувати у своїх руках владний вплив та фінансові потоки.

Зазвичай інформація розуміється суспільством як одна із головних його цінностей та продуктів життєдіяльності та взаємодіяльності. Кожного дня протягом усього життя відбуваються події, пов'язані з отриманням, обробкою та використанням різноманітної інформації, значущість якої надзвичайно актуалізується в сучасних умовах динамічного розвитку соціальних процесів, ускладнення суспільних відносин та зв'язків, підвищення цінності оперативного прийняття рішень.

Постає логічне питання: що ми вкладаємо у поняття інформація? На сьогоднішній день існує безліч визначень цього поняття, серед яких у контексті нашого дослідження заслуговують на увагу такі: інформацією в загальному сенсі є вся та різноманітність відомостей, яку містить один об'єкт про сутність іншого; з позицій же теорії відображення інформацією є та різноманітність, яку об'єкт відображення містить про об'єкт, що відображається²; інформацією є відомості про навколишній світ й процеси, що протікають у ньому, які сприймаються людиною або спеціальним пристроєм; це є повідомлення, що інформують про стан справ, про стан будь-чого³; інформація – це відомості про які-небудь події, чийсь діяльність тощо, повідомлення про щось⁴; інформація – будь-які відомості та / або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді,⁵ тощо.

Різновидом інформації є правова інформація, сутність якої зводиться до того, що це сукупність відомостей про право та усі процеси і явища, які з ним пов'язані⁶; це сукупність відомостей нормативно-правового характеру, які стосуються уявлень, ідей, концепцій, почуттів, що виражають суб'єктивне ставлення людей до правових норм і пов'язаних з ними явищ, що безпосередньо впливають на діяльність та поведінку суб'єктів права⁷; це відомості про варіанти поведінки та їх наслідки, що містяться в нормах права, які усувають непевність у виборі варіантів поведінки та спрямовують активність адресатів у напрямі досягнення цілей суб'єкта управління⁸, тощо.

Важливість правової інформації полягає насамперед у тому, що саме завдяки їй ми можемо здійснювати правовий вплив на суспільство, одним із результатів якого є правова інформованість. Правова інформованість, у свою чергу, є однією із найважливіших умов забезпечення юридично значущої правомірної, в тому числі, що є надзвичайно важливим, – соціально активної поведінки суб'єктів права. Правова інформованість є своєрідним «містком» між словом (закріпленими в юридичних нормах приписами) та справою (практичними справами й вчинками людей), а отже, й можна стверджувати, що «старт» реалізації творчої ролі права відбувається також багато в чому завдяки інформаційному «заряду» юридичних норм, який, накопичуючись протягом усього життя у «підкірці» свідомості індивідів, є передумовою формування стійких правових цінностей, заснованих на повазі до права, є субстратом правової освіти, правового виховання особистості⁹.

² Урсул А.Д. Информациа. Методологические аспекты. /А.Д.Урсул. – М., 1971. – С. 153.

³ Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М., 1995. – С. 245.

⁴ Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/informacija>.

⁵ Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

⁶ Правовая информация / [А.Ф. Шебанов, А.Р. Шляхов, С.С. Москвин]. – М., 1974. – С. 8.

⁷ Хабалов В.И. Правовая информация как фактор формирования социалистического правосознания : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В.И. Хабалов. – М., 1988. – С. 7.

⁸ Кудрявцев Ю.В. Избыточность правовой информации / Ю.В. Кудрявцев // Советское государство и право. – 1978. – № 12. – С. 53.

⁹ Аминев А.Т. Понятие и виды правовой информации / А.Т. Аминев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalconcept.org/wp-content/uploads/2013/10/4-%D0%90%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B2.pdf>.

Отримання правової інформації та визначення її достовірності залежить не тільки від держави, але й від самих громадян, від рівня їх правової культури, соціальної та політичної активності, бажання сприйняти інформацію, що міститься в нормі. І тут важливо розуміти, що рівень правової інформованості суб'єкта права допомагає йому здійснювати свою поведінку відповідно до вимог чинного законодавства, відповідно, високий рівень правової інформованості особистості виступає невід'ємною стороною справді правової держави.

Яскраво проілюструвати досліджувану проблематику, на наше переконання, можна на прикладі дискусій щодо правомірності на легітимності внесення змін до Конституції України. На сьогоднішній день в Україні склалася доволі складна з точки зору права ситуація щодо внесення змін до Основного Закону держави. Суть проблеми полягає у тому, що де-факто Україна перебуває у стані війни, про що свідчать насамперед величезні людські втрати на Сході України; обміни військовополоненими; неймовірна кількість ушпиталених із специфічними (характерними для військових дій) пораненнями; Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором», де зазначено, що Україна залишається об'єктом воєнної агресії з боку Російської Федерації, яку вона здійснює, серед іншого, і через підтримку та забезпечення масштабних терористичних атак; те, що менш ніж за два тижні внаслідок військових обстрілів та дій підтримуваних Росією терористів у Волновасі, Донецьку та Маріуполі загинуло понад 50 мирних громадян України; те, що від початку агресії наприкінці лютого 2014 року Російська Федерація систематично порушує загальновизнані норми міжнародного права, права людини, в тому числі право на життя мирних громадян України, які стали заручниками терористів на окупованій території Донбасу. Цинізм кремлівської агресії, яка включає активну підтримку терористів на державному рівні, перетворює вбивство безневинних мирних громадян на звичне повсякденне явище. Очевидною є причетність Росії до таких терактів, як збиття цивільного пасажирського літака рейсу МН17, трагедії у Волновасі, Донецьку та Маріуполі; у зв'язку з цим, беручи до уваги норми Статуту ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, Верховна Рада України визнає Російську Федерацію державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані ДНР і ЛНР пропонує визнати терористичними організаціями¹⁰.

Окрім цього, слід згадати рішення РНБО, 36 законів України, 32 постанови Верховної Ради України, 29 указів Президента України, щорічне Послання до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році», 54 постанови Кабінету Міністрів України, 29 розпоряджень Кабінету Міністрів України, 2 постанови Фонду соціального страхування, 14 наказів міністерств, постанову Національного банку України, 5 листів та розпоряджень вищих судових органів, які пов'язані з анексією АРК та військовими діями в Донецькій та Луганській областях¹¹; так звані Першу та Другу Мінські угоди, які безпосередньо стосуються агресії Російської Федерації проти України тощо.

Враховуючи зазначене, можна дійти висновку про те, що у правовій системі України склалась така ситуація, коли функціонує комплексне нормативне забезпечення певної групи правовідносин, які виникли фактично у зв'язку з умовами воєнного стану, проте де-юре останній не запроваджено. Зрозуміло, що питання про запровадження воєнного стану лежить у площині політичної доцільності, відповідно до якої діє Президент України, однак не має ніякого відношення до фактичних обставин та до вимог Закону «Про правовий режим воєнного стану»¹², де воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. На наше переконання, нині відсутні жодні сумніви щодо наявності всіх необхідних підстав для введення воєнного стану. Проте неможливість внесення змін

¹⁰ Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 року № 145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.

¹¹ Окрема думка судді Конституційного Суду України І.Д. Сліденка стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо правосуддя вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nd01d710-16>.

¹² Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>.

до Конституції України за умов воєнного чи надзвичайного стану пов'язана не стільки з його формальним запровадженням, скільки з тими змінами, які відбуваються в національній правовій системі у зв'язку з необхідністю забезпечувати функціонування держави в екстраординарних умовах.

Очевидно, що анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та військові дії на сході Донецької та Луганської областей породили як нову правову реальність всередині правової системи України, так і нову міжнародно-правову реальність, оскільки було брутално порушено цілий ряд міжнародних договорів та угод.

На думку судді Конституційного Суду України І.Д. Сліденка, практика конституціоналізму, а також наявні доктринальні уявлення та відповідна нормативна база про особливості перегляду Конституції вказують на те, що законодавець завжди обмежує можливі конституційні зміни за умов воєнного або надзвичайного стану; за умов триваючого військового конфлікту, втрати 20% території та населення держави, значної кількості біженців внесені фрагментарні зміни до Конституції не будуть сприяти консолідації нації та суспільства на основі спільних цінностей та уявлень про справедливий Основний Закон, оскільки вони мають ознаки реалізації уявлень та вимог вузькополітичного характеру; така Конституція матиме виключно формальний характер і не буде виконувати функції суспільного договору, тобто перетвориться на еkleктичний та внутрішньо суперечливий формальний нормативний акт, а отже, й легітимність такої Конституції матиме виключно формальний характер¹³.

Резюмуючи вищезазначене, можна сформулювати першу тезу: у правовій системі України функціонує комплексний масив нормативних актів системного характеру, поява яких стала наслідком зовнішньої агресії, що здійснюється Російською Федерацією та втратою частини території України, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з умовами воєнного стану. Проте де-факто такий стан не введено. Тобто ми маємо фактично легітимацію тих суспільних відносин, наявність яких ставиться тими ж суб'єктами правотворчості під сумнів. У зв'язку із цим виникає об'єктивне питання: навіщо створювати такий правовий колапс, кому це вигідно і у чиїх інтересах так відбувається?

Для «чистоти експерименту» пропонуємо подивитися на зазначену проблематику, а саме легітимність внесення змін до Конституції України, з іншого боку. Основним аргументом противників внесення зазначених змін є те, що стаття 157 Конституції України визначає, що остання не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану¹⁴. Ключовим у цьому питанні є таке: де-факто Україна у війні, а отже, наявність умов воєнного часу жодною особою зі здоровим глуздом не заперечується; де-юре воєнний стан не введено, а отже, наявність умов воєнного стану не визнано офіційно на рівні держави. Так де ж тут здоровий глузд та право?!

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правовою основою введення воєнного стану Конституцію України, Закон, указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України¹⁵.

Порядок введення воєнного стану регламентований положеннями статті 5 Закону та передбачає такі дії: внесення пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України, яку подає Рада національної безпеки і оборони України; видання указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі прийняття рішення щодо необхідності його введення з негайним зверненням до Верховної Ради України щодо його затвердження, з одночасним поданням відповідного проекту закону; негайне оголошення через засоби масової інформації або оприлюднення в інший спосіб указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затвердженого Верховною Радою України¹⁶.

¹³ Окрема думка судді Конституційного Суду України І.Д. Сліденка стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо правосуддя вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nd01d710-16>.

¹⁴ Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page4>.

¹⁵ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>.

¹⁶ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>.

Суддя Конституційного Суду України Н.К. Шаптали зауважує у цьому контексті про таке: у разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк, без скликання, та розглядає питання щодо затвердження цього указу у порядку, встановленому Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України; Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, офіційно оприлюднюється разом із законом щодо його затвердження та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом; особливі вимоги законодавець ставить навіть до змісту указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Так, у такому указі обов'язково зазначаються обґрунтування необхідності введення воєнного стану; межі території, на якій він вводиться, час і строк його введення з наведенням вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, із зазначенням строку дії цих обмежень (стаття 6 Закону)¹⁷.

Враховуючи зазначене, можна сформулювати тезу другу: навіть за наявності в державі деяких умов для введення воєнного стану, закріплених у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», немає підстав для висновку, що в державі існує воєнний стан, адже для цього зазначені умови повинні бути розглянуті Президентом України за зверненням Ради національної безпеки і оборони України, і лише після визнання зазначених умов достатніми, видання Президентом України указу про введення воєнного стану, його затвердження Верховною Радою України та оприлюднення в засобах масової інформації можна вважати, що в державі введено воєнний стан, що і буде перешкодою для внесення змін до Конституції України в розумінні вимог частини другої її статті 157. Таким чином, фінальна оцінка умов для введення і сама процедура введення воєнного стану в державі є конституційною прерогативою Президента України та законодавчої гілки влади. Крім того, воєнний стан у державі може вважатися введеним, наявним лише за умови додержання процедури його введення, у тому числі в частині обов'язковості оприлюднення відповідного указу Президента, що узгоджується з частиною третьою статті 57 Конституції України, за якою чинними є лише доведені до населення закони та інші нормативно-правові акти.

Підводячи ризик, хотілося б наголосити на тому, що проблематика достовірності правової інформації, зокрема в умовах де-факто воєнного стану, в якому нині перебуває Україна, посідає одне з центральних місць дискусій як у наукових колах, так і серед практиків різних сфер діяльності. На сьогоднішній день звичайному громадянину надзвичайно важко орієнтуватися у тих хитросплетіннях та лабіринтах інформації, які свідомо чи ні продукують люди, які наділені владою і мають на меті тримати її якнайдовше.

На прикладі ситуації, яка склалася довкола внесення змін до Основного Закону України, ми бачимо, що колізії у правовому полі «сильними цього світу» створюються свідомо. Усі свідомі громадяни нашої держави пам'ятають, що Президент України Петро Порошенко та колишній Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк як перші особи держави неодноразово офіційно заявляли, що Росія є агресором, який анексував частину території України, проводить військові дії в Україні, порушує кордони тощо. Проте з невідомих (або відомих) причин не визнали цього на офіційному рівні, ввівши воєнний стан, і тим самим створили юридичні підстави для того, аби у майбутньому мати можливість вимагати від Російської Федерації відновлення порушених прав та інтересів, а також відшкодування завданих їй злочинною діяльністю збитків. У зв'язку з цим логічним було б з їх боку, звичайно, не допустити внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану, аби не перетворити Основний Закон держави на формалізм. В іншому раз постає риторичне питання: зміни до Конституції України – це крок вперед або свідомий шлях у безодню?!

¹⁷ Окрема думка судді Конституційного Суду України Шаптали Н.К. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-16>

Анотація

У статті на прикладі внесення змін до Конституції України досліджується проблематика тотальної, нелімітованої та нефільтрованої брехні, яка утворює базис вітчизняної державної політики зокрема та засад функціонування держави в цілому.

Summary

In the article on the amendments to the Constitution of Ukraine examines issues total, unlimited and unfiltered lies, which form the basis of domestic public policy in particular, and the rules for the state as a whole

Використана література:

1. Черных А.В. Политическая ложь как механизм удержания власти / А.В. Черных // Власть. – № 12. – С. 105–107.
2. Урсул А.Д. Информация. Методологические аспекты / А.Д. Урсул. – М., 1971. – 240 с.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М., 1995. – 944 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/informacija>.
5. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
6. Правовая информация / [А.Ф. Шебанов, А.Р. Шляхов, С.С. Москвин]. – М. : Наука, 1974. – 158 с.
7. Хабалов В.И. Правовая информация как фактор формирования социалистического правосознания : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В.И. Хабалов. – М., 1988. – 22 с.
8. Кудрявцев Ю.В. Избыточность правовой информации / Ю.В. Кудрявцев // Советское государство и право. – 1978. – № 12. – С. 53–58.
9. Аминев А.Т. Понятие и виды правовой информации / А.Т. Аминев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalconcept.org/wp-content/uploads/2013/10/4-%D0%90%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B2.pdf>
10. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2015 року № 145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/145-19>.
11. Окрема думка судді Конституційного Суду України І.Д. Сліденка стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо правосуддя вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nd01d710-16>.
12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>.
13. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page4>.
14. Окрема думка судді Конституційного Суду України Н.К. Шаптали стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-16>.

Олена Іваненко,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри історії та теорії держави і права
Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом